

8.) Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri*

John Keane

Kavramın Soyağacı

“Kamusal alan”, çağdaş medya ve siyaset çalışmaları içinde en popüler terimlerden biridir. Gerçekten de bu iki disiplinin o kadar ortakduyusal bir parçası hâline gelmiştir ki, kavramın soyağacı genelde göz ardı edilmektedir. Genel olarak konuşursak, modern zamanlarda bu kavramın ve bu kavramla aynı kökeni paylaşan ‘kamuoyu’, ‘kamusal yaşam’ ve ‘kamusal çıkar’ gibi terimlerin icadı, kavramsal açıdan arıtılması ve popülerleşmesinde birbiriyle örtüşen üç tarihsel aşama söz konusudur. Bu soyağacını anımsamak önemlidir, çünkü bu terimlerin tarihini anlamak, bunların çoklu anlamlarına, görgül kullanışlılıklarına ve normatif potansiyellerine ve “kamusal alan” gibi erken modern dönemin terimlerini geç yirminci yüzyılın oldukça değişmiş koşullarında kullanmanın siyasal tuzaklarına ilişkin değerlendirmemizi derinleştirecektir.

1.) Kamusal alan kavramının modern dönemde ünlenmesi başlangıçta Avrupa bölgesindeki despotik devletlere karşı mücadeleyle bağlantılıydı. “Kamu”, “kamusal erdem”, “kamuoyu” gibi terimler “basın özgürlüğü”nü ve diğer kamusal özgürlükleri desteklemekte kullanılan silahlardı. “Kamu”dan söz etmek, keyfi hareket ettiklerinden, ellerindeki güçleri kötüye kullandıklarından ve kendi “özel”, bencil çıkarlarını toplumun aleyhine olabilecek biçimde ilerletmeye çalıştıklarından kuşku duyulan kralları ve kraliyet ailelerini hedef almak anlamına geliyordu. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda normatif kamusal alan İyurttaşların kendi kimliklerini devlet iktidarının gölgesi altında geliştirdikleri bir yaşam alanı ideali, orta sınıfların cumhuriyetçi politikalarının merkezî bir temasıydı. Cumhuriyet İngilteresi’nde olduğu gibi cumhuriyetçiler de Roma Cumhuriyeti’ne (ve bazen Yunan polis’ine) bakıyorlar ve acımasız bir yönetsel iktidardan, sürekli ordudan ve ruhban sınıfından yoksun bir dünya arzuluyorlardı (Robbins, 1961). Cumhuriyetçiler, mutlakiyet rejimlerinin teba arasında kayıtsızlığı, din ve

* Özgün metin: John Keane, “Structural Transformations of the Public Sphere”, *The Communication Review*. 1(1): 1-22, 1995.

devlet yönetimi meselelerinde uygitsinciliği teşvik ettiğini ve yöneticileri yozlaştırdığını ileri sürüyorlardı. Öylesine ki, (Danimarka Krallığı'na saldırısında Molesworth'un da vurguladığı gibi), Kopenhag'daki saat kuleleri bile sarayın saatleriyle uyum içinde çalışıyordu. Bu nedenle cumhuriyetçiler kamusal erdemi ve kamu ruhunu yeşertmenin önemini vurguluyorlardı. Mevcut politikaların, yurttaşlara özgür ifade hakkını tanıyan, yasaların egemenliğini, karma hükümeti, parti ya da fraksiyondan arınmış özgürlüğü güvence altına alan anayasal aygıtlarla radikal bir reforma tabi tutulmasını arzuluyorlardı.

2.) Modern kapitalist ekonomilerin artan gücüyle birlikte kamusal alan ideali, rasyonel biçimde hesaplanabilen kâr ve zarar değerlendirmelerinin dışında kalması gerektiği düşünülen yaşam alanları üzerinde meta üretimi ve tüketiminin tekelci denetimini eleştirmek amacıyla kullanılmaya başlamıştır. Benim *Public Life and Late Capitalism* (Keane, 1984) isimli yapıtım, yirminci yüzyıl Alman siyasal düşüncesi içindeki, özellikle Max Weber'in ölümünün ardından örgütlü kapitalizmin, reklam ajanslarının ve diğer profesyonel şirketlerin "kamuoyu"nu tahmin etme ve kendi lehlerine oluşturmaya çalışmada artan güçleri karşısında kamusal alanı tanımlama ve koruma konusunda artan ilginin izlerini sürmüştür. Ferdinand Tönnies *Kritik der Öffentlichen Meinung* (1922) isimli yapıtında, örgütlü çıkarların özellikle kapitalist basın manipülasyonundan kazanç sağladığı bir dönemde kamuoyunu putlaştırmanın tehlikelerine işaret etmektedir. Karl Jaspers (1969), piyasa güdümlü, rasyonel hesap çağında "sınırsız iletişim" in değerini savunmuştur. Hannah Arendt'in *Vita Activa'sı* (1960), yurttaşların bir arada hep birlikte yaşama arzularını tanımlamak ve yeniden tanımlamak amacıyla konuşma ve etkileşim içine girme kapasiteleri olarak anlaşılan kamusal yaşamın modern dönemde yitimine yas tutmuştur. Arendt'e göre, bu tür kamusal etkileşimler modern zamanlarda kamusal önemi olan sorunlar hakkında kamu önünde iletişimde bulunmaktan kaynaklanan hazlar ve özgürlüklerden habersiz bir emekçiler toplumuna sızan tüketimcilik asidi tarafından yavaş yavaş yok edilmiştir. Jürgen Habermas'ın *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (*Strukturwandel der Öffentlichkeit*, 1962) başlıklı eseri, bu kö-

tümser tezi, erken modern Avrupa’da burjuva kamusal alanının yükselişini ve ardından “kültürel meseleler hakkında eleştirel tartışmalar yapan okuryazar kamunun kültür tüketicilerinden oluşan kitle kamusuyla yer değiştirmesi”ni izleyerek geliştirip genişletmiştir (s. 168). Kamusal yaşama ilişkin bu yorumlarda ortak olan şey, meta-temelli ekonomilerin ahlaki bencilliği ve kamu yararını önemsememeyi teşvik ettiğini; yurttaşların zorunlu çalışma saatlerini en üst düzeye çıkararak kamusal yaşamda yurttaş olarak etkin bir rol oynamalarını zorlaştırdığını; kazanç-güdümlü medya manipülasyonu aracılığıyla aldırmaçlığı ve kandırmacayı desteklediğini vurgulamalarıdır.

3.) Kamusal alanı tanımlama ve savunmanın ilk iki evresi, sırasıyla, yurttaşlarına karşı hesap verme yükümlülüğü olmayan, karasal sınırlarla tanımlanmış devlet iktidarının ve örgütlü piyasa kapitalizminin sermaye yanlısı bencilliğinin ortaya çıkardığı modern sorunları gözler önüne sermiştir. Kamusal alan kavramının kullanımının üçüncü ve en son evresinde modern toplumların özelliği olan bu ikiz sorun eşzamanlı olarak vurgulanmakta ve kamusal alan ideali, kamusal yaşamla gönül bağı olduğu düşünülen ve bu yaşamın devlet tarafından örgütlenmiş tüketimci kapitalizm çağında sürdürülebilmesinin en iyi güvencesi olarak görülen kamu hizmeti yayıncılığı kurumuyla ilişkilendirilmektedir.

Nicholas Garnham, Paddy Scannel gibi araştırmacıların temsil ettiği “Westminister Okulu”, kamusal alan kuramının bu üçüncü değişkesini yaratma, geliştirme ve popülerleştirmede tartışmasız en çok çaba harcayandır. Okulun en önemli katkılarından biri, Nicholas Garnham tarafından yazılan bir dizi makaledir. Garnham (1990), o zamana kadar yapılan yayın politikasına ilişkin tartışmanın devlet/piyasa ikiliği temelinde çok dar biçimde yürütüldüğü tezini ileri sürmüştür. (Tuhaf biçimde kamu hizmeti yayıncılığı modelini görmezden gelen) Habermas’tan yararlanan Garnham, “kamusal alan” a ilişkin analitik-görgül ve normatif amaçlı üçüncü bir tanımlama yapar: “Ekonomi ve devletten bağımsız rasyonel ve evrenselci siyasetin alanı” (s. 107). Garnham, bu tür bir siyasetin en iyi güvencesinin kamu hizmeti yayıncılığı modeli olduğunu savunur. Ona göre, kamu hizmeti yayıncılığı devlet ve şirket iktidarını